

DEVLET YARDIMLARI

Dr. Barbaros İNECİ

Sabancı Holding, Baş Ekonomist

Oturum Başkanı (Murat ÇETİNKAYA – Rekabet Kurumu Uzman Yardımcısı) - Rekabet Kurumunun değerli mensupları, değerli konuklar; Mayıs ayının son “Perşembe Konferansına” hoş geldiniz.

Bugün Dr. Barbaros İnci, “Devlet Yardımları” konulu konferansı sunacaklar.

1960 doğumlu olan Sayın İnci; Marmara İktisadi İdari Bilimler Fakültesi mezunudur. Amsterdam Üniversitesi, Avrupa Enstitüsünde, Avrupa Ekonomisi üzerine yüksek lisans, Marmara Üniversitesi İngilizce İşletme Bölümünde yüksek lisans, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsünde doktorasını yaptı. İktisadi Kalkınma Vakfında 1984-1990 yılları arasında ekonomi uzmanı olarak çalıştı. Avrupa Birliği rekabet politikası, tarım politikası, Gümrük Birliğine uyum, sanayi, rekabet gücü konularında çalışmalarda bulundu.

Daha sonra Sabancı Grubuna geçen ve Sabancı Grubunda ekonomi uzmanlığı yanında, Avrupa Birliği konularında şirketlerin bilgilendirilmesi ve Gümrük Birliğinin olası etkileri konularında çalışmalar yapan Doktor Barbaros İnci, son yedi yıldır Sabancı Topluluğunun Baş Ekonomistliğini yürütmektedir.

Sözü Sayın Hocama bırakmadan önce konferansın usulüne ilişkin kısaca bilgi vermek istiyorum.

Konferans iki bölümden oluşmaktadır. Sayın Barbaros İnci'nin konuşmasının ardından 10 dakika ara verilecek ve ikinci bölümde sorularınız cevaplandırılacaktır. Sözü Sayın Hocama bırakıyorum.

Dr. Barbaros İNECİ - Teşekkür ederim. Değerli arkadaşlar, değerli konuklar; Ekonomimiz için bu son derece önemli gördüğüm bir konuda bana değerlendirme fırsatı verdiği için Rekabet Kuruluna ve onun değerli yöneticilerine

İNECİ

teşekkür ederim. Böyle önem verdiğim bir toplantı oluşumunda bulunduğum için memnuniyet duyuyorum, sevinç duyuyorum.

Ben “Devlet Yardımları” gibi bir kavramda bir ekonomist gözlüğüyle daha çok bakmaya, bu bir bütünün, bir büyük bütünün içinde onun yerini bulmaya, onu tartışmaya, bu değerli bir bütünün parçası olmakla birlikte, çok değerli bir araç olan “Devlet Yardımlarını” bu perspektiften değerlendirmeye çalışacağım.

Bunun için şöyle bir giriş yapayım; bildiğiniz gibi bugün bir ekonomi, ekonomi büyümek istiyor. Her ekonomi bir yıldan ötekine büyümek ister, kendinden daha ileri gitmiş ekonomileri yakalamak ister, bunun için ekonomik büyüme hızının yüksek olmasını ister. Yüzde 5 büyüyen, 6-7 büyümek ister. Hızlı büyüme olsun güzel, fakat bu kalıcı olsun ister. Böyle zikzaklar yapmasın, dur-kalk yapmasın ister.

Bunları anlatırken dilerseniz kendinize bunu, belirli bir ekonomiyi de hayal edebilirsiniz. Türkiye ekonomisinde bu anlattıklarımı dinlerken özdeşleştirebilirsiniz. Burada genellikle ülke şeylerinden bahsetmeyeceğim, örnekler vermeyeceğim, daha kavramsal konuşacağım. Çünkü, bu bütün her ülkeye has şeylerdir.

Hızlı dedik, kalıcı olsun dedik, istikrarlı olsun dedik, büyüme olsun dedik. Bunun için dinamik olmak ister ekonomi, değişen iç ve dış koşullara çok çabuk uyum gösterebilmek, olumsuz değişiklikler olduğunda da bundan en az etkilenir yapıda olmak ister.

Hızlı, istikrarlı büyüyecek ki, çalışma yaşına gelen her vatandaşına iş bulabilsin. Dinamik, uyum gücü yüksek olsun ki, işsizine hemen iş olanağı yaratabilsin. Gelecekte iş gücüne katılma yaşına gelecek kişilerin işini de bugünden garanti edebilsin. Sonra, bir ekonomi bu yarattığı geliri, büyümenin sonucunda ortaya çıkarttığı geliri dengeli dağıtmak ister, bunlar ilkeler olarak. Bu çabaları hep başarılı örnekleri ölçü aldığımız biliyoruz. Nihâî hedef gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaşmak, onların düzeyini yakalamak.

Burada bütün bunlar niye? Bu büyüme, bu yarış, bu dinamizm, bunun amacı; toplumun yaşam standardını yükseltmek, sürekli yükseltmek, bunu uzun vadede sağlayabilmenin bir yolu olarak ve neredeyse yegâne yolunun verimlilik artışı olduğunu düşünüyorum. Çalışan başına daha fazla ve daha yüksek değerde mal ve hizmet üretmek diyebiliriz.

Yani yaptığımız işi herkes, hep daha iyi yapacak, başkalarından da iyi yapacak. Bundan 10-20 yıl sonra bizim nüfusumuz veya bir ülkenin nüfusu bundan önceki nesillerin sahip olduğu yaşam standartlarından daha iyi, daha yüksek standartlarda olacaksa, daha iyi bir yaşam standardında hayat sürecekse, yani kişi başına daha yüksek, daha kalitede tüketimde bulunabilecekse, bunu uzun dönemde başarabilmenin yolu verimlilik artışıyla, yani kişi başına daha fazla, daha kaliteli ve daha değerli ürünler üretmekle mümkün.

Elbette, kişi başına tüketimi; çalışan başına üretimde miktar, değer, kalite olarak bir artış sağlamadan da artırmanın yolları yok mu, var?

Örneğin; bugünkü kazancınızdan daha az bir kısmını tasarruf edebilirsiniz. Böylece daha az yatırım yapabilir, kaynaklarınızı daha çok, hatta bütünüyle de tüketimde kullanabilirsiniz. Hatta dışardan borçlarınızı, kendi gelirinizin üzerinde yüksek miktar, değer ve kalitede tüketim yapabilirsiniz. Ancak, bunu sonsuza kadar sürdüremeyeceğiniz açık bir gerçek. Tasarruf yapmadan tüketiminizi artırmak, yatırım yapmadan tüketmek, bir süre sonra imkânsız hale gelir, borç ödemeleri gelirinizi aşar, bu defa mecburen tasarruf yapmak zorunda kalırsınız ve yaptığınız tasarrufu da borç ödemelerine ödersiniz, gider.

Öte yandan, istisnai bir dönemde olabilirsiniz. Genellikle bu istisnai dönem; bütün ulusların, toplulukların, ekonomilerin hayatında bir kere gelir. Önünüzde bundan önce, bu pek çok ülkenin yaşamış olduğu bir altın fırsat bulunuyordur. Bu da çalışma yaşındaki nüfusun, artış hızının toplam nüfus artış hızından daha yüksek olduğu bir dönem, kadın nüfusun çalışan gücüne katılımının arttığı bir dönem. Bu ülkenin üretiminin artmasına, kişi başına tüketiminin yükselmesine neden olacaktır.

Örneğin; bugün bu fırsat bizim Türkiye'nin önünde duruyor. Yapılan çalışmalar gösteriyor ki, önümüzdeki 25 yıl içinde Türkiye'nin çalışan nüfusu toplam nüfusundan hızlı artacak. Neden? Çünkü bugün Türkiye'de, genç nüfusun oranı çok yüksek, yüzde 30'ların altındaki nüfus, yüzde 30 nüfus 14 yaşın altında. Yüzde 50'yi aşan bir oranda nüfus 29 yaşın altında, çok ciddi, OECD ülkeleri içinde en genç nüfusa sahip ülkeyiz ve bunlar bir gün üretime katılacak, buna kadın nüfusunu da ilave ettiğiniz zaman, önümüzdeki 25 yıl içinde örneğin TÜSİAD'ın yapmış olduğu bir çalışmada gösterdi ki, böyle bir fırsatla karşı karşıyayız. Böyle bir dönemi çok iyi değerlendirmemiz, üretimi artırmamız, yaşam standardımızı yükseltmede iyi değerlendirmemiz lâzım.

Baktığımız zaman Uzak Doğu Asya ekonomilerine, örneğin geçtiğimiz 20 yıl içinde yapmış oldukları atakta bu benzer durumla karşı karşıya olduklarını, bunu önemli bir ölçüde değerlendirdiklerini, ancak hatalarla da karşılaşmış sorunlar yaşadıklarını biliyoruz.

Ancak, bu altın fırsat dediğimiz olayda bir gün sonu gelecek bir şey, hiçbir zaman sonsuza kadar sürmeyecek. Sonu olmayan formül; verimlilik artışı, üretkenlik, bu formül, yani tekrarlıyorum sürekli ama; çalışan başına daha fazla, daha değerli ve kaliteli üretim yapabilme, bu altın fırsatı da daha iyi değerlendirmeye imkân tanıyacaktır. Yani, bu 25 yıllık dönem bitmeden önce bu dönemde iyi hazırlanır, insanların daha çok üretken olmasını sağlayabilirsiniz ekonominin, bu dönem sonunda elde edeceğimiz yaşam standardı daha yüksek olacaktır.

Verimlilik artışı formülü, hem içeride tüketebileceğiniz daha çok ve daha verimli ürünlere sahip olmanızı sağlar. Hem de malınızı ihraç etmek istediğinizde yabancıya kabul ettireceğiniz fiyatta, değerinde öyle yüksek olur ki, borçlanmanıza gerek kalmadan daha çok ithalat yapmanıza olanak tanır.

İç üretimimize ilave olarak, yabancıların ürettiği malları da daha bol tüketebilirsiniz. Daha düşük değerinde mallar üretip, bunun karşılığında birçok mal satıp, karşılığında çok az sayıda değerli mal mı ithal edip yaşamak daha doğrudur veya tam tersi. Bunu yaparsanız daha yüksek yaşam standardına ulaşırsınız, zenginleşir ve güçlenirsiniz. Bugün dünyada birçok toplum bu şekilde yüksek yaşam standardına sahip ve bunu da bu şekilde başarabilmişler.

Peki bu nasıl olabilir? Her bir bireyin gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, zaman için küme düşmemek, küme atlamak, mümkünse en kısa zamanda gelişmiş ekonomiler düzeyine ulaşmak, ürettiğiniz mal ve hizmetleri daha iyi, hep daha kaliteli, daha değerli yapmak nasıl olacak, bu tür bir verimlilik artışı nasıl olabilir?

Bugün elbette bir miktar daha az tüketip, çok daha fazla tasarruf yapıp, bu tasarrufla da daha fazla üretim tesisine, makineye, ekipmana, altyapıya, iletişime, enerjiye, kısacası üretken sermaye stoku artışına ve en önemlisi de belki insana, onun yüksek kalitede eğitim yapmasına yatırım yaparak, kısacası yarın rahat etmek için bugün biraz sıkıntı çekerek.

Bir insanında hayatını örnek alsanız, bir dönem sıkıntı çeker, çok çalışır, ondan sonra ancak rahat edebilir veyahut böyle çok daha basite indirirsek,

örneğin; zayıflamak istiyorsunuz, bunu bir mucizeyle yapamazsınız biraz sıkacaksınız kendinizi fedakârlık edeceksiniz, aç kalacaksınız ve sonunda hayalinize ulaşacaksınız. Bu hayale de, yani yüksek yaşam standardına da bugün sıkıntı çekerek, yarın ulaşabilirsiniz.

Bu aynı zamanda, bir ekonominin makro hedeflerine ulaşmaya çalışırken gözeceği fiyat istikrarı ve ödemeler dengesi denklığı gibi korunması gereken ilkelerin gerçekleşmesinin de garantisidir.

Bir ülke ne kadar çok üretken davranıyor, yüksek tasarruf yapmaya çalışıyorsa, o ekonomi de fiyat istikrarı da, ödemeler dengesi sorunu da çıkması riski son derece azdır. Bu nedenle hükümetler, maliye ve para kur politikası gibi ekonomik politikalara şekil verirken; bir yanda büyüme fiyat istikrarı, ödemeler dengesi denklığı gibi makro hedefleri dikkate alırken, bu makro hedeflere uzun dönemde kalıcı başarının da yüksek tasarrufla verimlilik karşılığında geçtiğini dikkate almalıdırlar.

Bu açıdan baktığımızda örneğin kamunun, tasarrufunu artırması çok önemli. Ne demektir tasarrufunu artırması? Ülkenin vergi tabanını geliştirmek, bu çok önemli, kamunun daha verimli çalışması, genel olarak söylersek, tasarrufunu artırması, harcamalarını daha prodiktif amaçlara yönlendirmesi, altyapının gelişimine harcaması örneğin, bunun için daha iyi stratejiler geliştirmesi, alt yapıyla ilgili, bunlar çok önemlidir. Kamu iktisadi teşekküllerinin daha verimli çalıştırılması, özelleştirilmesi, enerji, iletişim ve benzeri kamu alanlarında bir regülasyona gidilmesi, sosyal güvenlik sisteminin kamuya yük getirmeyen, kaynak harcama dengesi ideal ölçülere getirilmiş ve bunun sonucunda daha güçlü ve kaliteli hizmet sağlar hale gelmesi, ekonomide istihdamın yüzde 40'ını ve millî gelirin yüzde 15'ini temsil eden ve toplam olarak millî gelirin yüzde 10'unu aşan oranda destekle yaşayan bir tarım sektörünün verimli hale getirilmesi, bu bizim Türkiye'de, tarım destekleme sisteminin etkinleştirilmesi, verimliliği destekler hale getirilmesi, finans sisteminin artan tasarruflarla genişletilmesi, verimli ve risksiz kılınması bütün bunlar çok önemli.

Ekonominin dışa açıklığının artırılması çok önemli; verimlilik ve etkin işleyişte. Bütün bunlar kamunun ve hane halkının daha fazla tasarruf yapması anlamına gelir, fedakârlık yapması, kısa dönemde sıkıntı çekmesi anlamına gelir. Ama aynı zamanda, uzun dönemde daha kalıcı, daha iyi yaşaması anlamına da gelir. Bunu yaparsanız uzun dönemde yabancı fonların, yani yabancı ülkelerin tasarruflarını da ülkeye çekebilirsiniz, bunu mümkün kılabilirsiniz. Yaptığınız

tasarruf artışına yabancı tasarrufları da katar, toplumun refahını artırmak olasılığımızı ve hızını bekleneninde üstünde artırabilirsiniz.

Aynı perspektiften baktığımızda, iç pazarda rekabet koşullarının korunması, bozulmamasının sağlanması da son derece önemli. Bir ekonomide iç rekabet şartları bozuluyorsa ya da kısıtlanıyorsa, ekonomide dinamizmin meyvelerinden nasıl faydalanılabilir, yaratıcılık nasıl gelişebilir, yabancı, uzun vadeli fon nasıl cezbedilebilir, kişilere gelecekteki işini bugünden garantileme hedefi nasıl sağlanılabilir.

Oysa rekabet, sizlerin çok iyi bildiği gibi; kaynakların etkin kullanımını sağlayan temel unsurdur. Verimlilik kaybını önler, önlemekle de kalmaz artırır. Sanayi ve teknolojide ilerleme, bunun için yapılacak araştırma faaliyetleri de aynı hizmete amaç eder. Ülkeye yeni teknoloji, bilgi birikimi getirecek yabancı sermayeyi cezbedecek bir ekonomik, sosyal ve yasal istikrar oranının oluşmuş olması, alt yapının geliştirilip iyileştirilmesi, eğitimin yaygınlaşp kalitesinin artırılması, ülkenin gereksinimi olan enerjinin en ucuz şekilde sağlanması, enerji tasarrufu sağlayacak yeni yöntemlerin bulunması, yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesi, sosyal ve bölgesel şartların geliştirilmesi ve çevrenin korunması da hep öyle.

Tüm bunlar verimliliği artırır, ekonomik gelişimi hızlı, istikrarlı, kalıcı, kaliteli ve dünyayla yarışır kılar. İşte devlet, ilke olarak bu amaçlara hizmet edecek şekilde çeşitli formlarda önlemler alır. Madem ki bunlar faydalı, kamuyu daha verimli çalışır hale getirecek ya da finans sistemini daha verimli hale getirecek reformlar yapar. Vergi önlemleri alır, kamu harcamaları yapar, dış koruma önlemler uygular veya kaldırır, azaltır. Rekabet kurallarıyla rekabetin korunmasını gözetir, devlet yardımlarıyla ise; işletmelere çeşitli hedeflere dönük destekler sağlar. Bu önlemlerinin bazılarını, aslında günümüzün yaşayan piyasa koşullarında kendiliğinden ulaşmanın zorluğundan dolayı müracaat eder. Aslında, piyasa ekonomisinde bazı şeyler olmasa, bunları piyasa ekonomisi kendiliğinden sağlayabilir.

Devlet yardımı işte bu türde, benim düşünceme göre, bir ihtiyacın ürünü bir araçtır. Devletin sayılan amaçlara ulaşmada kullandığı benzer türdeki araçlardan sadece biridir, arz yönlü bir mali politika aracıdır. Ancak çok önemlidir, çok titiz kullanılmayı gerektirir. Çünkü, ekonominin uzun vadeli makro hedeflerine daha hızlı, kaliteli ve dengeli ulaşmasını, ekonominin kıt kaynaklarının en etkin şekilde kullanılmasını gözetmede kullanılabilir, böyle bir karakterde araçtır.

İlke olarak; devlet yardımı planlanırken rekabeti bozmamasına, verimlilik artışına hizmet etmesine dikkat edilmeli ve yapısal değişimi geciktirmesine, kaynakların dağılımındaki etkinliğin bozulmasına neden olmasına izin verilmemelidir. Bunların altını çiziyorum, aksi halde ekonomide yaratacağı tahribat ve maliyet uzun vadede çok yüksek olacaktır. Bu yüzden daha hazırlık aşamasında yardımın olası etkileri titizlikle analiz edilmelidir. Bu da özellikle belirtmek istediğim bir konu ve aynı yardım uygulama aşamasında da yine aynı titizlikle izlenmelidir. Yani, yardımı uygulamaya koymadan önce bunun olası etkileri neler olabilir diye birtakım projeksiyonlar yapmak yerinde olacağı gibi, uygulama aşamasında da bu gelişimin aynı şekilde gidip gitmediğini izlemek çok önemlidir. Bu analizin ve izlemenin bağımsız bir kurum tarafından yapılması ise, etkinliği artırır.

Normalde piyasa mekanizması belirli şartların varolduğu varsayımıyla, bu etkinliği, yani üretimin bileşimini ve kaynakların en verimli olarak kullanılacakları alanlara dağılımını; kârlılık ve fiyat mekanizması ölçülerine göre kendiliğinden otomatik olarak sağlıyor, bildiğimiz gibi. Ancak, doğrusu bu koşullar her zaman mevcut değil. Piyasa koşulları, onun için yukarıda, bunun için devlet müdahale eder, tabirini kullandım.

Piyasalara bildiğiniz gibi, giriş ve çıkış engelleri bulunuyor. Bunları bertaraf etmek mutlak gerekli, olumlu ya da olumsuz ekonomik bir tabir; dışsallıklar var. Örneğin, bir ya da birden fazla şirket üretim yaparken çevreyi kirletiyorlar ve kendileri bunun maliyetini üstlenmiyorlar. Buna karşılık başkaları, ilave bir maliyet üstleniyorlar. Örneğin, suyu kirletiyorlar, o suyu ileride kendilerinden daha uzak bir mesafede bulunan şirket o suyu kullanırken kirli bir su eline geliyor, onu temizlemek için ilave bir maliyet üstleniyor.

Sonra, tabii ki böyle olunca kendisi bu maliyeti üstlenmezken, başkalarına ilave bir maliyet getirmesi ya da başka bir şirketin yapmış olduğu yüksek araştırma çalışması var, bunun sonucunda bu çalışma için bir yüksek maliyet ödemiş, genellikle araştırma çalışmaları batık harcama diyebileceğimiz bir harcama türüdür, maliyettir. Bunun sonuçlarını bir başkası bedel ödmeden kullanıyorsa, bu da bertaraf edilmelidir. Bu tür olumsuz dışsallık diyeceğimiz şey ortadan kaldırılmalıdır ya da üretim ölçeğini arttırdıkça, ortalama birim maliyetin düştüğü, üretimde artışla birlikte getirininde arttığı durumlar söz konusu.

Genellikle yüksek kuruluş giderlerinin söz konusu olduğu bu tür sektörlerde, pazara ilk girenler sahip oldukları pazar payıyla, birim üretim

İNECİ

maliyetlerini sürekli düşürebiliyorlar. Sonra gelen asla aynı kârlılığı yakalayamıyor. Bu durumda Pazar tek yada çok az sayıda şirkete kalıyor.

Eğer bu durumda neredeyse doğal monopol veya oligopol durumuna gelen, şirketler üretimi sınırlamak ya da fiyatları yukarı çekmek eğilimi içinde olabilirler. Bu duruma giriyorlarsa eğer; devlet toplumun ürünlerden daha düşük fiyatlarla yararlanması isteğindeyse önünde iki seçenek olacaktır. Ya, şirketi survanse edecektir, ki ucuza satsın malını yada kuruluş maliyetlerinin pazara giriş engeli teşkil eden özelliğini survanse edecek ve böylece daha fazla şirketin pazara girmesini sağlayacaktır. Kuşkusuz elimizde mihenk taşı eğer verimlilikse, tercihini ikinci yönde kullanacaktır.

Her halükârda bu gibi durumlarda devreye devletin girmesi ve etkinliği yeniden tesis etmesi ve verimlilik kaybını önlemesi gerektiği açık. Devlet ancak bu amaçla, ekonomiye yardım yoluyla müdahale etmeli, müdahalenin sınırı bu şekilde olmalıdır. Ancak, devlet yardımı kaynak dağılımındaki etkinliği sağlamada değil de, tam tersine kaynakların etkin dağılımını engel olacak şekilde kullanıldığına dünyada tanık olmuyor muyuz?

Örneğin, devletler fiyat-maliyet ilişkisinin son derece sağlıklı işlediği pazarlarda, gelecekte yaşama şansı kalmamış, iç ve dış rekabete uzun dönemde dayanması yardım almadan mümkün olmayan işletmelere ya da sanayi kolu, hizmet kollarına yardım sağlamak yoluyla destek vermiyorlar mı? Bu takdirde yaşama şansı olmayanlar, rekabet gücü yüksek rakipleri aleyhine pazarda varlıklarını koruyor, böylece kaynakları daha verimli kullanacak olanaklar bu olanaktan mahrum olmuyorlar mı? Rekabet koşulları bozulmuyor, kaynakların yeniden dağılımı gecikmiyor mu, kaynaklar daha verimli kullanılacakları alanlardan uzaklaşmıyor mu, bu durumda ülkenin refahı gerilemiyor mu?

Elbette bütün bunlar oluyor, eğer devlet bu şekilde davranıyorsa. Bunun içindir ki ülkeler, ya AB veya benzeri bölgesel ekonomik entegrasyonların kurumsal çatısı altındaki çeşitli düzenlemelerle ya da daha geniş global boyutta düşündüğümüzde, Dünya Ticaret Örgütü gibi çatıların altında bunları önlemeye çalışıyorlar. Her zaman başarılı olabiliyorlar mı? Sorduğumuz zaman kendimize, hayır, ama şöyle bir tespitte bulunabiliriz. Yavaşta olsa her zaman doğru yönde ilerleme sağlandığı söylenebilir. Örneğin, AB ülkeleri; AB ülkeleri arasında ticarete bozan ya da bozma tehdidi yaratan yardımlar yasaklanmıştır. Devlet yardımları konusunda birlik boyutunda ortak kurallar benimsenmiş ve devletler üstü bir denetim mekanizması uygulanarak ülkelerin birbirleriyle yardım yarışına girmesinin önüne geçilmiştir. Böylece kaynak ziyarı dubligarasyonu önlenmiştir.

AB'de teşvik edilen alanlar, yatırımlarda uzun dönemli verimliliği artırmaya hizmet eden, toplam refahı yükseltmeye hizmet eden türde yardımlar ön plana çıkmaktadır genellikle.

Öte yandan, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde sağlanan anlaşmalarda da, yerli ürünle, ithal ürün arasında ayırım yapan yardımlar, doğrudan ihracat performansını destekleyen, dolayısıyla serbest rekabette olması gereken kaynak akışının tersine akmasına neden olan türde yardımlar yasaklanmıştır.

Başka ülkenin sanayine zarar veren veya ülkenin serbest ticaretten doğan menfaatlerine halal getiren yada getirebilecek nitelikte olan yardımlara karşı ilgili ülkenin karşı önlem almasına imkân tanınmıştır. Bununla ilgili çözüm yolları kurumsallaştırılmıştır.

Buna karşılık, aynı AB örneğinde olduğu gibi uzun dönemli verimliliği artıran sanayi araştırma, rekabet aşaması öncesi ürün ve ürün yöntemi geliştirme, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma, ulusal ya da uluslararası çevre standartlarına uyum sağlama, gibi konulardaki yardımlara izin vermişlerdir.

Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasında, bölgesel gelişmişlik farkının giderilmesine yönelik pozitif tutum, global ölçekte de uygulanmış, dünyanın geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerinin örneğin; ihracata yönelik devlet yardımlarına getirilen yasaklamada çeşitli derecelerde istisna tutulması gibi uygulamalara yer verilmiştir.

Tekrar konumuza geri dönersek; ekonomide bir başarı sağlanacaksa, bunun sağlanması kadar, hatta daha önemlisi daha önemlisi kalıcı olması önemlidir diye düşünüyorum.

Yani; hızlı büyüme, hızlı istihdam artışı, toplam refah ve kişi başına gelir artışı, fiyat istikrarı için atılan adımlar uzun dönemde sürdürülebilir kılınmalıdır. Aksi halde, başarı gelir, ancak geçici olacaktır. Devlet yardımlarında da mutlaka bu perspektiften bakmakta yarar var. Devlet yardımı mutlaka kalıcı, sürdürülebilir, başarıya hizmet eden, verimlilik artışına hizmet eden bir araç olma özelliğinde olmalıdır.

Şimdi, devlet yardımına tanım olarak biraz girersek, şu genel özellikleri taşır: Belirli bir işletmeye verilir, böyle kişiye, sakatlara verilen yardımlar, doğal afetler sonucunda olan yardımları devlet yardımı anlamında, rekabet politikası kuramı içindeki devlet yardımı içinde görmüyoruz.

Genel değil, özeldirler, spesifiktirler, genel deyince; yani hükümetin KDV oranlarını düşürmesi veyahut kurumlar vergisi oranını düşürmesi bir devlet yardımı sayılamaz. Spesifik olmalı, sektörel bazda olmalı, şirket bazında olmalı, bölgesel bazda olmalı, yatay bir amaç; araştırma, geliştirme, küçük ve orta ölçekli işletme gibi bir spesifik özellik taşımalı.

Bir mal veya hizmetin toplam maliyetini düşürmeli veya fiyatını yükseltmeli. Böylece işletmenin gelirini, normal piyasa koşullarında elde edebileceğinin üstüne çıkartmalı.

Mal veya hizmetin toplam maliyetini düşürür nitelikteyse, bu defada malın tüketicinin eline normal piyasa koşullarında olabilecek fiyatın altında bir fiyattan geçmesini sağlamış olur, devlet yardımı. Yardım ürünün tamamına verilebilir veya ara malına verilebilir, hammaddeye verilebilir, hatta ticari olmayan mal ve hizmetlere verilebilir.

Devlet yardımı karşılıksızdır, devlet yardımı verirken karşılık gözetmez. Devlet yardımı devletin kasasından çıkmalıdır, rekabet politikası mantığından baktığımızda, bu da devletin ya doğrudan harcama yapması şekline olacaktır, ya da mevcut gelirlerinden vazgeçmesi şeklinde olacaktır.

Devlet deyince bu devletin hazinesi olabilir, herhangi bir kamu işletmesi olabilir, hatta devletin görevlendirdiği bir özel kuruluştaki olabilir. Ama, her halükârda bundan devlet bütçesi etkilenmelidir. Yani, bundan kastettiğimiz; devlet bütçesi açığını artıracak etkide olmalıdır yada bütçede fazla varsa, o fazlayı küçültecek etkide olmalıdır. İşte bu da, açıktır ki fiyat istikrarı için bir tehdittir. Buna izin verilmemesi gerekir.

Bu çok önemli bir nokta; çünkü devlet ilke olarak yardımı, karşılığında geliri ayrılmış şekilde yapmasında fayda var. Çünkü, fiyat istikrarının bozulmasına ciddi tehdit oluşturabilecek bir faktör.

Örneğin; tarımla ilgili bahsederken, Millî Gelirin yüzde 10'una varan oranda bir ekonomide ona yardım gittiğini, devletin bütçesinden veya tüketicinin vergilendirilmesi yoluyla demiştim. Bunlar fiskal istikrarı önemli tehdit eden hususlardır, bu nedenle karşılığında gelir ayrılmış olması ya da derhal yeni bir gelir yaratılması ya da başka harcamalarını devletin kısması en doğru davranış olacaktır. Aksi halde, ya borçlanmasını artıracak ya da ödeyeceği servansiyonun karşılığını monitize edecektir. Biri kısa vadede, biri orta vadede enflasyonisttir.

Bu hemen şu meseleyi gündeme getiriyor: Devlet yardımı sadece kullanıldığı aşamada değil, yani ekonomiyi etkileyen bir unsur, bir araç değil. Kaynaklandırma aşamasında da ekonomiyi etkileyecek olan bir ekonomi politikası aracıdır.

Yardım vermek için kaynak arayışında yeni vergi koyuyorsunuz. Kaynak aradınız, bir yeni vergi koyuyorsunuz. Mevcut oranları artırıyorsunuz ya da bazı vergilerden vazgeçiyorsunuz. Bunların etkisi verginin cinsine, uygulandığı sektöre, bu sektörlerle bağlantılı diğer sektörlerle, bu sektörlerde üretilen mal ve hizmetlere olan talebin vergi miktarlarındaki değişikliklere hassasiyetiyle yakından alakalı.

Aynı şey, harcamaları artırma yoluna gittiğinizde de söz konusu. Borçlanmayı artırma yoluna tercih ettiğinizde faizler üzerinde bir etki yaratacaksınız. Bunun yaratacağı değişiklikte toplam talep üzerinde yaratacağı etkiler değişecektir. Keza, tüm bu kaynak toplama önlemleri gelir dağılımını da etkileyecektir. Çünkü, devlet yardımı bir tür gelir kaynakları transferi yönünü değiştirmek, bir kanaldan, diğer bir kanala gelir transfer etmek anlamına geliyor.

Dolayısıyla, yardımın kaynaklandırma aşamasındaki etkileriyle, kullanıma sokma aşamasındaki etkilerini mutlaka karşılaştırmak ve maliyet fayda dengesini kurmak gerekiyor.

Bir devlet yardımı verilmişse, buna artık karar verdiniz, bütün bu analizleri yaptınız, işletmelerin kararlarını etkilemeye karar vermiş ve kaynak dağılımını etki etmeye karar vermişsiniz demektir. Dolaylı olarak da, gelir dağılımını etkilemeye karar vermişsiniz demektir. Bunun şekilleri çok, hepimiz biliyoruz; kamu bütçesinden yapılan hibe formunda yardımlar, ödemeler, eşdeğer etkide kamuya ait; arsa, bina, üretim araç-gereci, kamu tarafından üretilen mal ve hizmetin bağışlanması. Piyasa koşullarından daha elverişli fiyat ve satışlarda satılması ya da kiralanması olabilir.

Kredi sağlanması ve bu krediye piyasa şartlarından daha uygun faiz ve diğer şartların uygulanması şeklinde olabileceği gibi, kredi faizinin ertelenmesi ya da hiç ödenmemesi de olabilir.

Vergi indirimi muafiyeti, sosyal güvenlik katkı oranlarının düşürülmesi olabilir. Keza devletin yardım maksadıyla, bir şirketin sermayesine her ne şekilde ve formda olursa olsun katılması olabilir. Hızlandırılmış ya da serbest amortisman gibi vergi erteleme yöntemlerinden biri olabilir. Teşvik araçlarında bölgesel farklılaştırma, oranlar olarak, miktarlar olarak olabilir. Piyasa şartlarına göre

İNECİ

elverişli koşullarda ihracat kredileri sağlanması olabilir. Taşıma giderlerinin, örneğin; merkezden uzak bölgelere tedarik ve satış pazarlarına, piyasalarına olan uzaklığın getirmiş olduğu ek külfeti, ek maliyeti telafi edecek şekilde birtakım yardım unsurları olabilir. Kur riskleri, maliyet artışları ve benzeri gelişmelere yönelik garanti planları olabilir.

Tüm bunlarla yapılmak istenen; şirketlerin kararlarını etkilemek, kaynak dağılımına etki etmek, dolaylı olarak da gelir dağılımına etki etmek demek. Devlet yardımı kanalıyla şirket kararlarını etkilemede ne tür bir amaç güdebilirsiniz?

Bir; belirli bir mal veya hizmet sektörünü kurup geliştirmek hedefinizdir. Genellikle bu sektör, bütün bu anlattıklarımız çerçevesinde bakarsak göreceli olarak mevcut sektörlerle göre ileride ülkenin rekabet gücüne daha çok katkı sağlayacak, orta ve uzun vadeli makro hedeflere daha yüksek sağlayacak bir sektör olmalıdır, böyle bir sektör seçilmelidir.

Buna karşılık bu sektör, bu sektörün kuruluş maliyeti yüksektir. Büyük ölçek gerektirmektedir, ileri, pahalı teknoloji kullanımını gerektirmektedir. Yüksek araştırma, harcama yapılması söz konusudur bu sektörde, fakat ekonominin dışa açıklığı, dış rekabetin varlığı, yerli şirketlerin başlangıçta yardım görmeden bu sektörde faaliyete başlamasını olanaksız kılacak düzeydedir.

Burada yardım, bu kısa vadedeki etkileri telafi edecek, daha sonra kesilecek bir yardım türü olmalı ya da kârlılığı çeşitli şekillerde diğer sektörlerle göre düşmüş bir sektörde üretimin devamını sağlamak olabilir.

Örneğin; sektör talep koşullarında meydana gelen ani bir değişiklikte uyum göstermekte zorlanmaktadır, burada geçici bir durum söz konusudur. Talep koşullarında uluslararası bir global kriz esnasında ya da geçici olarak örneğin kur politikasında yapılan bir değişiklikte; örneğin günümüzde uygulanan kur politikası ihracat sektörünü ihracata daha çok yönelmiş sektörleri olumsuz etkiliyor. Bu durumda, rekabet gücünde kayma neden oluyor, sorunlar yaratıyor. Bu durumlarda devlet yardımı girebilir ve kısa bir süre için, ancak bunu telafi etmek için.

Ekstrem bir örnek versek, yaşama gücü zayıflamış mevcut bir sektör düşünelim. Bu sektörün ekonominin içindeki payı büyük ya da bir bölge içindeki önemi yüksek veya sosyal nedenlerle varlığının devam etmesini sağlamak istiyorsunuz. Burada önceki örneğe göre daha kalıcı bir sorun söz konusu. Burada, talep değişikliğine uyum ve rekabet kaybı daha kalıcı nitelikte; ekonominin geneli

için ise veya bölgenin payı içindeki büyüklüğü veya yaratabileceği istihdam kayıpları, sosyal sorunlar, ödemeler dengesine yaratabileceği sorunlar var, tabii bu kadar büyük önemde bir sektörsel buraya yapılacak yardım; asla bu sektördeki işletmelerin tümünün faaliyetlerine her ne pahasına olursa olsun sürdürmelerini, üretimden çıkmamalarını sağlamaya yönelik olmamalıdır.

Kriter, yardımın koşulu burada, ki bu durumdaki bir sektörü yeniden yapılandırmak olmalıdır. Yani, süresi sınırlı, miktarı zaman içinde azalan bir yardım olmalıdır. Bu özellikteki yardımlara, örneğin sektörden çıkış sağlanabilir, kolaylaştırılabilir, sektörden çıkış teşvik edilebilir ya da bu durumdaki sektörlerde genellikle karşılaşılan kapasite fazlası, tedricen düşürülme için, mümkünse de en kısa sürede ortadan kaldırılması, destek görebilir, bu konuda destekler sağlanabilir.

Bu durumdaki sektörlerde aynı zamanda kesinlikle kapasite artırıcı yatırımlara yatırım sağlanamaması söz konusu olmalıdır ya da üretim maliyetlerini düşürmeye yönelik, enerji tasarrufu sağlamaya, işgücünün maliyetini ucuzlatmaya, böylece verimliliği artırmaya, ürün kalitesini yükseltmeye, benzeri hedeflere yönelmiş araştırma faaliyetlerinde bulunulmasına, benzer durumdaki şirketlerin ortaklaşa araştırma projeleri başlatmalarına olanak tanınması gibi adımlara da yardım sağlanabilir, bu tür gruptaki sektörlerle ya da kapasite artışına neden olmadan, burada altını çiziyorum; kapasite artışına neden olmadan istihdam artışı yaratacak türdeki yatırımlara öncelik verilebilir. Modernizasyon yatırımları gibi, teşvik edilecekse bu modernizasyon yatırımları teşvik edilebilir, uyum güçlükleri ve istihdam sorunlarıyla, yalnız bunların uyum güçlükleriyle ve istihdam sorunlarıyla yakından ilişkilendirilmesi, bağlantılandırılması gerekir ve bu tür yardımların, modernizasyon yardımlarının; yapısal değişim sorunu çeken sektörlerde mümkünse, daha doğrusu kural olarak; küçük ve orta ölçekli işletmelere verilmesi gerekir.

Çünkü, modernizasyon gibi, yeni tekniklerin bulunması, uygulanması gibi konularda büyük şirketlerin kendi güçleri vardır, bunları finanse edebilirler. Asıl bunu başaramayacak olan küçük ve orta ölçekli işletmeler.

Sektörün uluslararası rekabet gücünü yeniden kazanması ve yeni talep koşullarındaki değişime uyum göstermesi, küçülmesini ya da ekonomiye yük olacak hale gelmekten çıkarılacak verimlilikte bir yapıya kavuşmasını gerektirir. Yani, ya küçüleceksiniz ya da bu dediğimiz şeyleri yaparak daha verimli olacaksınız. Yardım burada ancak sektörün gelecekte yaşama şansı varsa devreye

İNECİ

girer ve bu amaca mümkün olan en kısa sürede giderek azalan miktarlarda, ulaşıncaya kadar hizmet eder, sorunlarla bağlantılıdır ve orantılıdır.

Ekonomi politikası gereği, bir sektörde üretimin artmasını arzuluyor olabilirsiniz, devlet bunu isteyebilir. Bunun için üretim artışını devlet sübvansiyon edebilir veya yardım edebilir. Eğer, mevcut firma sayısı ile arzulan üretim seviyesine ulaşamıyorsa, ilave şirketlerin bu sektöre gelmesi teşvik edilebilir, böylece üretim artırılabilir.

Bunu da, bütün bu anlattıklarımızı düşünürsek bunda da bir kriter olması lâzım; bunun için üretim neden düşüktür, bu araştırılmalıdır. Kârlılık mı düşmüştür, yukarıda tanımlanan türde gelişmeler mi olmuştur da, üretim düşüklüğü olmuştur. Yoksa, rekabet eksikliğinden kaynaklanan bir durum mu söz konusudur? Bu durumu ortadan kaldıracak yardım türleri uygulamaya konulur. Böylece yardım, bu sektörde yeni şirketlerin faaliyete başlamasını ve üretimin artmasını da teşvik etmiş olur.

Pazarın işleyişindeki bozukluklar nedeniyle, kârlılığın düşen sektörlerdeki şirketlere destek olunabilir, bunu daha önce söylemiştim. Örneğin, şirket yüksek maliyette bir araştırma faaliyetinde bulunmuştur, ancak bu konudaki koruyucu yasalarda vardır; patent yasaları vardır, marka yasaları vardır. Buna rağmen faaliyetinin sonucunu, yani araştırmanın sonucunu ticarileştirmeye geldiği sırada, bu maliyetleri hiç katlanmamış, “Free Rider” birtakım rakipler varlığı nedeniyle nemalandıramaz, hemen taklit edilir ve pazarda satılır. Bunun örneklerini çok net bir şekilde, Türkiye’de de bazen sizler görüyorsunuz.

Eğer bu durum önlenemiyorsa, kısa vadede tabii önlenemiyorsa, şirket ya da şirketler bu sektörden çıkmak zorunda kalacaklardır. Sürekli bu durum önlenemiyorsa. Bu da yaratıcılığın ölmesi anlamına gelir, devlet bunu önlemek için mutlaka bir yandan yaratıcı aktivitenin korunmasına ilişkin yasaları uygulamadaki gücünü, zorlayıcılığını artıracak, aradan geçen süre içindeyse yardımlarıyla, şirketlerin faaliyetini terk etmelerini önleyecektir. Yani burada kriter; yine netice yasadır, yasa koruyucu yapacak, sübvansiyon ancak bir dönem için sağlanacaktır.

Yardımanın amacı, belirli bir üretim dalına ait ürünlerin ihracata yönelmelerini sağlamak olabilir. Burada Dünya Ticaret Örgütünden bahsettik, yasaklandığından bahsettik, burada da bir mantığımızın olması lâzım; bu ancak şirketleri daha kârlı hale getirmekle, bu tür yardımlar genellikle şirketleri ihracat yaptıklarında daha kârlı hale getirmekte ve böylece kararlarını iç pazar yerine, dış pazar lehine kullanmalarını sağlamak yönünde oluyor.

Bu tür yardımlar ihracat aşamasında veriliyor, üretim aşamasında veriliyor. Şimdi, ihracat aşamasında verilirse iç pazarda talep daralmasının meydana gelmiş olması ve ihraç ürününe de dış talebin fiyat esnekliğinin yüksek olması tercih edilmeli, ilke olarak. Yani, içeride ürününe sübvansiyon veriyorsunuz, ama sizin ürününe ne kadar sübvansiyon verirseniz verin, o ürününe talep esnek değilse, siz aslında karşı tarafa, dışarıdaki ülkelere ucuz mal temin ediyorsunuz, zenginleştiriyorsunuz. Bu bir kaynak ziyandır, bundan kaçınılmak zorunda.

Ayrıca, ancak içeride talep daralması söz konusuysa, aksi takdirde içeride talep daralmamışsa, bir talep sorunu yoksa, ihracatı sübvansiyon etmek, yine ihraç mallarına fiyat etkisi nedeniyle zarar verecektir. Ama daha çok tercih edilmesi gereken bu konuda, üretim aşamasındaki yardımlardır; çünkü, bunlar iç pazardaki üretimi artıran, bu tür yardımlar özellikle sektörde ölçek ekonomileri önemliyse, yeni ürün geliştirme, yeni üretim teknikleri kullanma, ürün farklılaştırılması, kaliteyi artırma gibi uzun dönemde daha rekabetçi bir yerli üretimin oluşmasına hizmet edecekse verilmelidir. Bu türdeki yardımlara, ihracat aşamasında yardım verilmelidir, doğrudan ihracata uygulanacak teşviklerinde uluslararası ölçüde, onay görmeyen yardımlar olduğunu dikkate almalıyız. Daha çok ürün aşamasındakilere destek vermeliyiz, ürün geliştirmeyle ilgili yardımlarda da muhatap firma ölçeklerinin küçük ve orta ölçekli işletmeler olması hususunu tercih edilmesi olumlu olacaktır.

Yardım, tek bir şirkete yönelik kurtarma ve yeniden yapılandırma amacıyla da olabilmektedir. Bu tür yardımlar genellikle “adhok” dediğimiz, biranda, bir sorun çıktığında veriliyor. Bu tür yardımlar asla pazarda, şirketin pazar payını yardım almayan rakipleri aleyhine genişletmesine imkân tanımamalıdır. Yani, bu şirkete verdiğiniz yardımla gidip pazar payını artırmamalıdır, hatta verdiğiniz yardım pazar koşullarında olmalıdır. Kredi veriyorsunuz, onu piyasa koşullarının altında fiyatlarla değil, piyasa koşullarındaki fiyatlarla; çünkü o tür şirketler piyasa koşullarında bile kredi alamayan şirketlerdir, onlar için bir sübvansiyon oluyor bu piyasa koşullarında bulundurulması. Yani, ekonomi tahribatı en aza indirecek türde bir davranış biçimi benimsenmelidir.

Gelecekte kendi başına yardımsız yaşabilme kabiliyeti bulunan bir şirket olma özelliğini tespit etmeniz gerekir. Bu durumdaki işletmelere örneğin AB’de tanımlandığı gibi; bir kez ve son kez yardım yapılmalıdır. Avrupa Topluluğu bu bir kez alan şirketin 10 yıl bir daha aynı türden yardım almasına izin vermiyor,

İNECİ

yeni kurallar gereği ya da belirli bir ölçekteki şirketlerin örneğin istihdama, etkin rekabetin korunmasına, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesinin katkılarında dolayı küçük ve orta ölçekteki şirketlerin kurulması teşvik edilebilir. Bu şirketler, bu özelliklere sahiptirler.

Buna karşılık yasal biçimleri ölçekleri gereği, finans bulmada bu küçük ve orta ölçekli işletmeler zorluk içindedirler. Optimum ölçekte üretim yapamadıkları için, üretim maliyetleri yüksektir. Yönetim, organizasyon ve pazarlama konularında yine ölçekten kaynaklanan yetersizlikleri vardır ve küçük ve orta ölçekli işletmeler bu yetersizliklerini telafi edecek yardımlarla desteklenmelidirler. Ar-Ge, yeni ürün veya yeni üretim metodu geliştirme ya da mevcut ürün ya da üretim metodunda köklü değişiklik yapma gibi hem mali, hem de teknolojik yönden riski yüksek, bu ölçekte işletmelerin tek başına üstlenemeyecekleri konularda yatırımlara, bu işletmelerin dışarıdan danışmanlık almalarına, konfütürüze olarak yönetim ve satış kabiliyetlerini arttırmalarını sağlayacak yardımlar, o şirketlere verilirse yararlı olur. Dinamizmlerinden, yaratıcılıklarından, rekabeti korumalarından, istihdam yaratma kabiliyetlerinden yararlanır.

Burada bir konunun altını çizmek istiyorum. O da, bu şirketler küçük ve orta ölçekli deyince; küçük şirket var 10 işletme çalıştırıyor, ilk bakışta bunu destekleyelim küçük işletmeleri diye düşünülüyor, ama aslında ideal olanı, şöyle demir bilye dediğimiz, örneğin Almanya; Almanya'da, gerçekte birçok ülkede küçük ve orta ölçekli işletmeler ekonomide çok önemli paya sahiptirler, Türkiye'de de öyledir. Yüzde 90 üretim, küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından yapılıyor.

Ancak burada ideali, Almanya'da benzeri olduğu gibi; demir bilye dediğimiz, en az 250, hatta 500'lere kadar varan, adı küçük ama kendisi bir büyük şirkete parça üreten, bir bütünü tamamlayan, daha güçlü bir yaratıcı kabiliyeti, donanımı olabilecek tarzda olmalı, yoksa açık söylemek gerekirse; parayı sokağa atmamalıyız bu yardımları yaparken.

Dolayısıyla, eğer bunu yapamıyorsak küçük ve orta ölçekli işletmelerin entegre organizasyonlar altında birleşmesini teşvik etmek, bu entegre organizasyonlar altında kredi, onlara sübvansiyon sağlamaya çalışmak, bunlara örnek; İtalya'da ayakkabı sanayi, mobilya sanayiye çok net biçimde söyleyebilirim. Bu ülkedeki ayakkabıcılar küçük işletmelerden oluşan birimlerden oluşmaktadır, ama bunlar bir bütün halinde, 1 milyon ayakkabıcı bir organizasyon, bir çatı altında birleşir ve Avrupa Yatırım Bankasından kredi alabilir. Böyle şeyler teşvik edilirse, o sektör bildiğimiz gibi çok önemli bir durumuna dünyada gelebilir o ülke için.

Çevre koruma; bu da bir önemli teşvik aracıdır, teşvik görmesi gereken bir konudur. Kural olarak, “kirleten öder” prensibini hepimiz biliyoruz. Eğer bir kimse çevreyi kirletiyorsa, bir şirket, onu o ödemelidir. Ancak kriter ne olmalı, o zaman sübvansiyon vereceğiz diyorsak; maliyet sanayide çok ağır güçlükler neden oluyorsa, bu çevre yatırımları, varlığın devamını riske sokuyorsa, belirli bölgede ve sanayilerde bölgesel ve sosyal sorunlara neden oluyorsa ve ortak çevre standartlarına uyumu kolaylaştırıyorsa, ülkemizde yeni bir çevre yasası oluşturduk o yasaya uyum sağlıyorsa, bunun için yardım verilebilir. Ancak burada, bölgesel ve sektörel dedik, o türde verildiğinde, o tür yardımlarla ilgili bahsetmiş olduğum kriterlerin her zaman düşünülmesinde yarar var.

Bölgesel kalkınmışlık farklarını gidermekte devlet yardımlarının verilmesinde son derece önemli cüzlerden biri.

Bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmak için, bölgesel alt yapıyı bir yandan güçlendireceksiniz, bu bir yardım değil. Genel olarak bunu yapmak zorundasınız ki, oraya özel sektör gelebilsin.

Bunun yanı sıra belirli bölgelerdeki üretim ve işletme maliyetlerini yüksekliğinden kaynaklanan, işletmelerin yatırım kararı almasını zorlaştıran unsurları ortadan kaldıracak yardımlara, bir işletme ya da işletme grubunun bu bölgede kuruluşunu sağlamak amacıyla yardımda bulunulabilir.

Yine belirli bir bölgenin kalkınmasına yönelik olarak, belirlenmiş olması kaydıyla istihdam amaçlı yardımlarda uygulanabilir. Burada hep bölgesel gelişmişlik farkları objektif kriterlere tespit edilmiş olmalıdır önceden, gelişmişlik farklılıklarının ölçütleri mukayeseli bir ülke içinde bölgeler, bölgeler içindeki bölgeler, objektif kriterler; örneğin kişi başına Millî Gelir bakımından veya kişi başına yaratılan sanayi üretimi bakımından, çeşitli kriterler uygulayabilirsiniz. Birbiriyle mukayese edilebilir olmalı ki, bu takdirde vereceğiniz sübvansiyonlarında herkese, bu bölgeye şu kadar yardım, hep aynı kriter böyle olmamalı. Mümkün olduğunca bunda piyasa işleyişine en az zarar verebilecek, ama bir yandan da bu hedeflere ulaşabilmenizi sağlayacak şeyler. Paranızı en etkin şekilde kullanmalısınız.

Meslekî eğitim; bu da önemli bir konu, doğrudan yeni bir yatırımla ilgiliyse ancak burada, işçinin becerilerinde kalitatif bir gelişme sağlıyorsa ve böylece istihdamın korunmasına destek olan ya da işsiz kalma riskini ortadan kaldıran, yeni iş imkânları bulmalarına, bu tür durumdaki insanların destek olan yardımla teşvik edilmelidir.

Bunun yanında devlet yardımları; şirketlerin ürettikleri mal ve hizmetlerin kalitelerini yükseltmelerine, eskilerinin yerine belirli üretim yöntemi ve tekniklerinin seçilmesine ya da faaliyet konusunun sektör, bölgesel yardımlar düşünülürken kullanılabilir.

Yine, aynı şekilde; araştırma, geliştirme, çevre koruma, enerji tasarrufu, yani bölgeden bağımsız olarak da, sektörden bağımsız olarak da, enerji tasarrufu, daha ucuz enerji kaynaklarının yaratılması, istihdamın artırılması, meslekî eğitim gibi konular münferit, spesifik olarak desteklenebilir.

Özetle konuşmamı tamamlarken şöyle diyorum; devlet yardımı her en amaç için kullanılırsa, kullanılsın, kaynak toplama aşamasından, kullanım aşamasına varıncaya kadar tüm aşamalarda, tüm olası etkileri önceden, titizlikle düşünülp planlanmış, iyi denetlenen, sonuçlarıyla planlanan arasındaki farkları takip edilen, genel amaçları değil spesifik amaçları olan ve istikrar gösteren, yani bu bir yasa olacaktır. Bu önceden tahmin edilebilir olmalıdır, her sene değişen teşvik yardım kuralları önceden tahmin edilebilirliği azaltacağı için, bu yardımların verimliliğini, insanların planlama yapma kabiliyetlerini her konuda olduğu gibi, sadece bu konuda değil. Yasal tahmin edilebilirlik, ekonomik tahmin edilebilirliğin yanında bu da ... tahmin edilebilir olmalıdır ve nihai olarak; verimlilik artışına, ülkenin uzun dönemde yaşam standardını dünya ölçeğinde karşılaştırmalı olarak yükseltme amacına hizmet edecek şekilde kullanılmalı, tercihen en az ve öz şekilde kullanılması gereken değerli bir ekonomi politikası aracıdır.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim. Saygılarımla.

SORU VE CEVAP BÖLÜMÜ

Oturum Başkanı - Ben kısa bir hatırlatmada bulunmak istiyorum. Söz alan sayın katılımcılar, soruları sormadan önce mikrofonun kendilerine ulaştırılmasını beklesinler lütfen ve sözlerinin başında isimleriyle, bağlı buldukları kurumları bildirsinler. Buyurun.

Doç. Dr. Yavuz KIR - Gerçi ben bu toplantıya geç katıldım ama, bu teşvik tedbiri, devlet yardımı deyince bir konuya parmak basmak istedim.

Bu da şu: Biliyorsunuz Türkiye 1999 yılında, Türk ekonomisi eksi 6.4 oranında küçüldü. Fert başına düşen Millî Gelirimizde 3224'den, 2700'e düştü. Dünya Bankası ortalaması 2900 iken, biz 2700 ile Avrupa Birliğine giriş sürecini ne kadar kısaltabiliriz diye bir soru işareti ortaya çıkıyor.

Tabii bu küçülmenin sebepleri arasında da, bu devlet yardımları veya teşvik tebliğinin veya tedbirlerinin neden olabileceği kafama takıldı. Biliyorsunuz 1999 yılında, 23 Haziran 1999 tarihinde bir teşvik tebliği yayınlandı, teşvik tebliğinde şu yazıyor: Eğer bir yatırımcının; sermaye piyasası kanunu, gümrük kanunu, özelleştirme kanunu, gelir vergisi kanunu, saymış böyle sekiz-on tane kanun. Bir problemi varsa diyor, hakkında suç duyurusunda bulunulmuşsa, buna teşvik verilmez diyor.

Hâlbuki düşünün, her bir yatırımcının yada mükellefin bir Gümrük Kanuna muhalefeti veya Katma Değer Kanunuyla ilgili bir problemi olmasın. Böyle bir problem bir yatırımcının, yatırım yapmasına nasıl engel teşkil eder?

Diyor ki; böyle bir sorun varsa veya Sermaye Piyasası Kurulu bildirirse veya bir sorunu varsa, sermaye artırımını izni verilmemişse, kayıtlı sermaye sistemine geçmesi engellenmişse, reddedilmişse ya da biz teşvik vermeyiz, diyor.

Böyle bir şey olduğu zaman dikkat ederseniz, ülkede yatırımların teşvik edilmediği, adeta yatırım yapanın cezalandırıldığı bir durum ortaya çıkıyor. Şimdi, 6 Şubat 2000 tebliği, ben değiştiril mi diye bekledim, 2000 yılında çıkan teşvik tebliğine baktığım zaman yine 32 nci madde de, aynı madde, aynı şekliyle tezahür ettiğini, devam ettiğini görüyoruz.

Demek ki, 2000 yılında da veya 2001 yılında da bu mantıkla ülke ekonomisinin küçüleceği, yatırımların azalacağı, istihdam probleminin devam edeceği ve rekabetçi serbest piyasa ekonomisinin bundan darbe yiyeceği konusu ortaya çıkıyor.

Hâlbuki böyle bir teşvik tebliği olduğu zaman, ben meselâ ticaret odaları, sanayi odalarından böyle bir tebliği konusunda Danıştay'da bu maddenin iptali konusunda dava açmalarını beklerdim veya TOBB gibi kuruluşların böyle bir maddenin kendilerini sınırlandıracağını, yatırımcıyı cezalandıracağını ifade etmeleri gerekiyordu. Bakıyorum hiç kimsenin sesi soluğu çıkmıyor, Dünya Gazetesini, Finansal Forum gibi gazeteleri takip ediyorum. Bu konuda hiçbir eleştiri görmedim, eğer buradan hazırandan, heyetten bilgisi varsa hakikaten ben merak ediyorum. Tepkiselletik mi, bu konuya bir tepki gösteren oldu mu diye merak ediyorum.

Hâlbuki bu maddenin iptali için Danıştay'da dava açma süresi 60 gün, eğer siz bu tebliğin bu maddesinin iptali için Danıştay'a başvurmadığınız zaman bu geçerlilik arz eder.

İkinci bir konuda; tebliğin bir başka maddesinde, o da zannediyorum 21 inci maddesinde diyor ki; "Eskiden 100 milyon dolar olan yatırımlara verilen teşviki 250 milyon dolara çıkarıyor."

Ben bunu da son derece sakıncalı buluyorum. Yani, 100 milyon dolar yatırım yapabilecek insanlar varken, niye siz 250 milyon dolar yapanla böyle daha yüksek bir rakamda böyle yüzde 200 teşvik verilir gibi bir şey meydana getiriyorsunuz.

Bunun serbest piyasa ekonomisi mantığına da ters düştüğünü düşünüyorum; çünkü bir tekelleşmeyi meydana getiriyor. 250 milyon dolar civarında bir yatırım yapacak yatırımcı sayısı çok sınırlılık ortaya koyuyor.

O açıdan da baktığımız zaman yatırımcılar, burada rekabetin tam pekişmediği, haksız rekabetin meydana geldiği gibi konularda hassasiyet göstermediğini görüyorum.

Dolayısıyla, sayın konuşmacının bunlardan haberi olup olmadığını, hakikaten bu konularda ülkede yatırımların devam etmesi, Avrupa Birliği giriş süreci içinde daha rekabetçi bir yapıda olunması açısından, ülkenin sorunlarının

halli açısından böyle maddelerin engel teşkil edip etmediği konusundaki görüşlerini merak ediyorum. Teşekkür ederim.

Dr. Barbaros İNECİ - Öncelikle Avrupa Topluluğuyla, bugünkü mevzuatımızın birebir şuanda uyduğu söyleyemeyiz. Çünkü, o konuda herhangi bir, her ne kadar zaman zaman örneğin yakın zamanda KOBİ'lerle ilgili bir mevzuat değişikliği olduğu ve orada ölçekler bakımından Avrupa Topluluğunun kriterlerine yakın bazı kriterler getirildi, ama tam anlamıyla değil; çünkü, Avrupa Topluluğu sadece küçük ve orta ölçekli işletmelere ölçek bakımından bir tanımlama değil, aynı zamanda her...

...yardımın toplam getirisi, toplam maliyetin ne kadarını telafi ediyor, bunu da sınırlamıştır. Demek ki, bir uyum çalışması var ama, tam anlamıyla da birebir örtüşen bir uyum değil. İki tane diğer konu var.

Biri, diyoruz ki; bir şirkete yardım yaparsanız, bir şirketin yatırım yapmasını sağlayacaksınız, onun gelecekte yaşayabilir bir sektör olmasını, sanayi şirketini olmasını ve Türkiye'nin "x,y,z" hedeflerine, ekonomi alanında hükümetin belirlediği hedeflerine hizmet eder. Sektörde bir üretim düşüklüğü mü var, yoksa sırf şahısım ben bir yatırım yapacağım, benim bundan sonra Avrupa Topluluğuna da bu konuda girdiğimiz zaman, bugünkü mantıktan çok farklı bir mantıkla karşı karşıya olacağımızı söylemeye çalışıyorum. Herkes yatırım yapmak ister.

Bir, acaba bunu sürdürülebilir bir alana mı yapıyor? Seçici olacaksınız. İki; bu şirket, şimdi tam şey yapamam, ama o yasanın ilgili hükümleri konusundaki mantığı tam bilemem. Fakat, belki diyorum bir yorum olarak. Bu türdeki şirketlere yatırım yaparsanız, geçmişteki sicilleri onların işlerini devam ettiremeyeceklerini, böylece de verdiğiniz paranın doğru kullanılmayacağını bir ölçü olarak getiriyor, düşünüyor olabilirler. Bunu daha çok bu, Teşvik Uygulama Dairesinde çalışan bir üst yetkililere sormanız, yani yasa koyucunun onu koyarken ne düşündüğü önemli, onu ben şey yapamayacağım.

Ama ben, bir devlet yardımları konsepti içinde kendimi düşündüğümde, ben diyorum ki; bir devlet yardımı bir yere verildiği zaman, o yardım yerine gitmeli, doğru gitmeli ve o gelecekte yaşayabilecek bir şirket olmalı, sektör olmalı ve bu prezantasyonda sunduğum hedeflere hizmet ediyor olmalı. Yoksa, herkesin alması diye bir şey yok. Çok titiz ve kararlı olmalı.

Tabii bu mevzuatların çok aşırı, şeffaf olması, hatta uygulamaların kuruluşu kuruluşuna nereye gittiği, nerelerde kullanıldığının yayınlanması, yani; şeffaflık

İNECİ

dediğimiz konuda ve bugünde devlet teşvikleriyle ilgili yıllar itibariyle baktığımızda teşvik belgesi alanlar ve teşvik belgesi tutarları bellidir.

Ama, ne kadar kullanılmıştır her yıl, devlet nereden ne kadar teşvik veriyor. Bunu meselâ şimdi, Dünya Bankasıyla yapılan görüşmelerde bu tip şeyleri hep göreceğiz, önümüze geliyor. Daha şeffaf, kamu idaresinin şeffaflığı ilkesi ki, bu paranın, ilke şu: Devlet bir gelir elde etmiş, bu geliri bir yerde harcıyor, bu para doğru yerde, doğru şekilde mi kullanılıyor?

Doğru derken de, bu geçtiğimiz bir saat içinde türdeki formüllerinde oluşmuş olması lâzım elbette, yani bugünkü yapının o tarzda olduğunu söyleyemeyeceğim. Oldukça bürokratik, ön analiz safhası, kaynak bulmadaki etkinin değerlendirmesi veya sonraki aşamada takibi ve etkisinin ekonomik anlamda izlenip izlenmediği, sektör seçiminde son derece genel; hemen hemen her tür sektör, birçok şeyler var, onların uyum konusunda mutlaka telafi edilmesi gerekecektir.

Avrupa Topluluğuna girerken, bu 200'lük oranlık teşvikte tamamıyla sektörüyle ilgili değerlendirilmesi gereken bir konu. O sektöre hiçbir kimse yatırım yapmıyorsa, yabancı sermaye, yani kendi ... yoksa, Türkiye'de bir şirketin kendi başına yatırım yapması mümkün değilse, bunun için daha yüksek finansman gücüne sahip bir ortakla birlikte bir şey yapmak gerekiyorsa ve onu ancak bugünkü şartlarda 6.4 küçülen bir ekonomik ortam veyahut zaman zaman zikzaklar gösteren bir ekonomik istikrarsızlık ortamında ancak böyle çekebiliyor da olabilirsiniz, onu da söyleyemeliyim.

Bizim öncelikle yapmamız gereken, teşvik sistemi bironsludur ama genel istikrarı sağlayacak o bahsettiğim tasarruf olayı, kamunun tasarruflu olması, özel sektörün tasarruflu olması, daha verimli çalışması; enflasyonist ortamın, yasal ortamın, ekonomik istikrarın daim olması, kalıcı olması, bu perspektifte baktığımız zaman Türkiye'ye oldukça fazla yatırım gelme ihtimali artacaktır. O zaman belki böyle aşırı teşvikler vermenize de gerek kalmayacaktır.

Bugünkü şartlar içinde değerlendirmekte yarar var, elbette hatası veya şeyi olabilir. O tamamen sektörel bir konu, onu bilmiyorum. O sektörün pazar yapısının incelenmesi, o sektöre "nedir kardeşim burada üretim, kuruluş maliyetleri, bunu kim kaldırabilir, kaldıramaz, bıraksanız x şirketi bunu kendi başına yapar mı?.." bu konuda tamamen teknik ve fizibilite çalışması yapmak lâzım ve ancak o takdirde eğer 200'lük yardımı aldığı zaman vergi indirimini, getirisi x zaman içinde belli bir kârlılık getirecekse ona girecektir elbette ki, öbür türlü girmeyecektir.

Bu tip teşvikler maalesef Türkiye’de, bir de başka ülkelerle de yarıştığımızı, Avrupa Topluluğunun özellikle Doğu Avrupa’da yeni geçiş ekonomisi olan ekonomiler var bugün; Polonya, Macaristan gibi, diğer ekonomilerde var tabii ama, özellikle Polonya, Macaristan gibi ülkeler oldukça sıvrılmış durumdadır. Bu ülkelerin ücret avantajları var, örneğin bizim Türkiye’de ücretler onlarla mukayese ettiğiniz zaman yatırımı buraya çekmede, tabii karmaşık sektörlerde, gelişmiş sektörlerde caydırıcı etki yapabilir nitelikte.

Bütün bunları dikkate alıp, yani o yatırımcıların, o ülkelere değil de bize gelmesi için bazen çok fazlada yatırım şeyi, yani sırf Türkiye içinde düşünmemek lâzım. Elbette ki, o 200’ü verdiğiniz zaman elde edeceğiniz gelirle de, o maliyeti ileride mukayese edecek bir denetim sisteminin de olması lâzım, bunun da bağımsız olması faydalı olur. Bunları hep konuşmamın içinde söyledim. Buyurun.

İsmail Hakkı KARAKELLE - Teşekkür ediyorum. Bende arkadaş gibi, Başkanımız ve Kurul üyelerimizle birlikte sizi izlemek istiyorduk. Ama, hesapta olmayan bir gelişme nedeniyle sunuşunuzu izleyemedim. Ama çay arasında, arkadaşlardan aldığım izlenimle son derece yararlı bir sunuş olduğunu biliyorum.

Teşekkür ediyorum. Çay-kahve arasında da ayaküstü konuştuğumuz gibi, rekabetçi bakımından devlet yardımları söylendiği zaman önce akla gelen soru; devlet yardımları, öyle ya da böyle rekabet koşullarını bozan bir faktör, makul sebepleri olabilir, olmayabilir.

Sizin son bıraktığınız yerden, denetimden söz etmek istiyorum ve dolayısıyla görüşlerinizi öğrenmek isteyeceğim. Önce teşvikler nereye gidiyor?

Hemen eski tarihlerden bir anımı hatırlıyorum; Batman’da ekmek fabrikalarına verilen teşviklere yönelik olarak, o bölgede kurulan şirketlere ilişkin bir inceleme yapmıştık ve Batman’da kurulan ekmek fabrikası, fırının biraz daha büyüceği, ekmek fabrikalarının toplam kapasitelerinin 2,5 milyonluk bir şehri doyurabileceğini görmüştük. Batman o tarih itibarıyla, maksimum 200-250 bin nüfuslu bir yerdi.

Teşviklerin nereye, nasıl gittiğine ilişkin, yurttaşlar olarak ayrıntılı bilgilere, çok ayrıntılı olmasa da ana hatlarıyla bilgilere sahibiz, bundan üzülüyoruz, bu işin başka bir tarafı. Yani, teşviği verenler, bu hakikaten yerine gidiyor mu, ne kadar gidiyor, nereye gidiyor, bunu denetlemeliler.

Dr. Barbaros İNECİ - Ama çok önemli, hakikaten önceden analiz edeceksiniz ki, 2,5 milyona çıkacağını önceden bilin, önleminizi...

İsmail Hakkı KARAKELLE - Barbaros Bey hiç yormayın kendinizi, oraya gitmiyor zaten, 2,5 milyon insan yok orada. Oraya gitmeden Ankara'da bitiyor ya da bu tarafa doğru Batıya geliyor, herkesin bildiği şeyler.

Devlet olarak şeffaf olmalı, onu düzeltmeliyiz, bu bizim devletimizin sorunu, üstesinden gelinmesi gereken sorun, inşallah halledeceğiz. Ama benim sorum bununla ilgili değil, bu öteden beri olan sorumuz ve inşallah dediğim gibi sonuçlanacak bir çözüm bulacağımız bir sorun.

Rekabeti bozuyor. Öyle ya da böyle her teşvik rekabet koşullarını bozar. Bunun makul sebepleri olabilir, olmayabilir, bunu kim denetleyecek, kim söyleyecek? Evet, bu rekabeti bozar ama şöyle makul sebepleri vardır, yapın. Yok, bu rekabeti bozar makul sebepleri de yoktur, yapmayın. Kim diyecek?

Toplulukta bunu diyen yer belli; rekabet otoritesi. Rekabetten sorumlu genel müdürlük, dört numaralı genel müdürlük.

Bizde belli değil. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, rekabet otoritesine böyle bir yetki vermemiş. Yasa koyucunun bir tercihi, yapabiliirdi, yapmadı, vermedi rekabet otoritesine.

Üye ülkelerdeki uygulamaları tam olarak bilmiyorum. Siz biliyorsunuz o konudaki uygulamaları, düşüncelerinizi paylaşmak isteriz, öğrenmek isteriz. Ama her şeyden önce, Türkiye bakımından bu yardımlar rekabeti bozuyorsa makul sebepleri var mı, yok mu diyecek ve gerektiğinden "hayır bunu yapmayın" diyecek, rekabet koşulları bakımından diyecek olanın Türk rekabet otoritesi mi, başka bir yer mi olması gerektiği konusundaki düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. Topluluk üye ülkelerden de deneyim aktarabilirseniz memnun olurum. Sağ olun.

Dr. Barbaros İNECİ - Çok yerinde bir soru, çok teşekkür ederim. Avrupa Topluluğunda durum biraz farklı, ulusal ekonomi düzeyinden, uluslar arası bir ekonomik entegrasyon formuna girmiş bir topluluk. Burada bazı politikalar ulusal düzeyde devam ederken, bazılarının uluslararası düzeye çekildiğini görüyoruz.

Bunlardan biri meselâ, tarım politikası. Tarım politikasında destekleme sistemi ortak bir politika çerçevesinde yürütülüyor ve her bir tarım ürünü için, ki bunlar korumaya değer buldukları tarım ürünleri için ortak piyasalar geliştiriliyor ve bütün topluluk üyesi ülkelerde ortak kurallar uygulanıyor. Neden? Çünkü, herkes kendi kuralını koyarsa birbiriyle yarış etme durumu olabilir ve bu da topluluk mantığına, birlik, entegrasyon mantığına karşı bir olay.

Aynı şey devlet yardımlarında da söz konusu; devletler kendi bütçelerinden, devlet yardımı vermekte serbestler. Ama, bu kuralları devlet değil, Avrupa Topluluğu koyuyor, yani komisyon. Dolayısıyla da, bir devlet, devlet yardımı verirken, bununla ilgili çıkmış resmî gazetelerdeki yönetmeliklere bakıyor ve ona göre şey yapıyor.

Bunların bir kısmı kural getirmiş, klasik “competition” rekabet politikasında bir kural var; “De minimis” kuralı, aynı kural devlet yardımlarında da var. “De minimis” kuralı var; önemsizse, Avrupa Topluluğu ticaretini etkileme kriteri bir kere ön planda devlet yardımlarında. Bunu etkilemiyorsa devlet yardım verebilir, diyor.

Devlet bunun ötesinde yardım verecekse, bunların sektörel olabilir veya bölgesel olabilir veya yatay dediği Ar-Ge türü, genellikle ben aslında sunuşumda bir şekilde Avrupa Topluluğunun aradığı kriterleri anlattım. O yüzden de “monitöring” organizasyonu Avrupa Topluluğunda, Avrupa komisyonudur.

Avrupa Topluluğuna üye ülkeler devlet yardımı verirken, “De minimis” kuralına uymayanlar için bildirimde bulunurlar. Aynı, rekabet kurallarında olduğu gibi, benim negatif ibra almam, kuruldan ibra almam gibi devlet yardımlarıyla ilgili de, siz giderseniz şey yaparsınız. Aynı devlet yardımlarıyla ilgili rekabet kurallarında olduğu gibi de toplu muafiyetler vardır; bazı sektörlerde devlet yardımı, şu şu sebeplerle.

Fakat genel olarak düşündüğümüz zaman, bunun bir üst kurul düzeyinde organize edildiğini, devletlerden alındığını, devletlerin vermede serbest olduğunu ama, belirli kriterlerle. Bununla da amaçlanan rekabet etmek; çünkü herkes kendi sanayim gelişsin ister, gizli de verebilir. Verdiği zaman yakalanırsa cezası vardır, cezayı da komisyon verir.

Burada da eğer Rekabet Kurulu ceza verebilecek güçte olmalıdır. Aynı rekabet yasasını uygularken olduğu gibi. İlkeler hep aynıdır, muhtemelen benim şöyle bir izlenimim var, sizde takip etmişsinizdir; Bu Lüksembourg Zirvesinden

İNECİ

sonra, adayı kabul edilenlerden, rekabet kurallarının işleyişi ile ilgili ne mesafe almışlar, tabii onlar bizimle bazıları mukayese edilemez durumdadır. Daha Doğu Avrupa ekonomileri olduğu için, piyasa ekonomisi konusunda çok zayıflar, biz çok ilerideyiz onlardan. Ancak, onlardan bağımsız bir organizasyon istediğini komisyonun görüyoruz, metinlerden.

Dolayısıyla bizimde bu görüşmeler sürecimiz başladığında, konulacak şartlardan biri bu olacaktır ve muhtemelen de böyle olması gerekir ve zaten doğrusu da budur. Çünkü, siz bugün nasıl rekabet kurallarını işletirken ekonomik gerçekleri, ekonominin kaynaklarının etkin dağılımı kriterini baz alıyorsunuz. Fakat burada, sadece bozulmamasına, korunmasına veya bozulmaya yüz tutma ihtimaline karşı önlem almaya çalışıyorsunuz. Öbür devlet yardımı bu sefer, bu kullanıldığında işler daha mı iyi gider, daha mı kötü gider? Kötü olana devlet yardımı verilmemelidir, devlet yardımını rekabeti bozacaksa verilmemelidir. Ancak istisnai, toplu muafiyetlerde nasıl rekabet vardır, o durumlarda veriliyorsa, o takdirde de en az zarar verecek ve en kısa sürede olmasına özen gösterilmelidir, benim görüşüm bu aşamada.

Tabii o dönemde herhalde, Avrupa Topluluğuyla, Türkiye'nin kurumsal organizasyonları arasında bilgi alışverişi olacak, topluluk komisyonu, sizlerin belki çok daha bu konuda bilgilendirebilecekler, 30-35 yıllık yüksek deneyimleriyle. Buyurun.

Metin HASSU - Rekabet Uzman Yardımcısı. Gerçi soruma Sayın Başkan Yardımcımız İsmail Bey biraz değindi sorusunun ilk kısmında, ama ben biraz daha açmak istiyorum.

Doğu bölgemizde fırıncılara verilen teşvikler usulü uygulamalar maalesef devam etmekte ve bundan sonrada ben devam edeceğini düşünüyorum, politik kültürümüz değişmedikçe ve politik kültürümüzün değişmesini beklemektense şuan ki teşvik mekanizmasını yürüten idarî yapının, yani Hazine Müsteşarlığının Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanını, Teşvik Genel Müdürlüğü zincirinin bu siyasî etkiden birazcık kurtarılmasının daha ümit verici bir çözüm olacağını düşünüyorum. Tabii ki, politik kültürümüzün düzelmesini beklemekte bir çözüm olabilir ama, maalesef ben biraz kötümserim bu noktada.

Değindiğiniz gibi bu teşviklerin verilmesinde, tabii ilk incelemeler, analizler mevcut yapılıyor. Etkinliği konusunda, rekabet penceresinden baktığımızda olaya; bu teşviklerin dağıtılmasında siyasî etkinin son derece rekabeti bozucu noktada bulunduğu inaniyorum. Bu sebeple benim sorudan ziyade belki bir görüş, en azından bu tabii, Hazine Müsteşarlığı devletin ekonomik

politikalarını yürütecek olan hükümete ve Bakana bağlı olarak çalışması gayet normal.

Ancak, teşvik mekanizmasını yürüten birimin, genel müdürlüğün belki Rekabet Kurumuna benzer bir özerklik kazanmasının son derece yararlı olacağını düşünüyorum. Belki, bu konuda düşünmemizin, görüşler belirtmemizin faydalı olacağını inanıyorum.

Sizin bu konudaki görüşlerinizi öğrenmek istiyorum?

Dr. Barbaros İNECİ - Metin Bey, teşekkür ederim sorunuz için. Ben bir şeyi net bir şekilde altını çizmek isterim ve bu fırsat varken, aynı zamanda Yavuz Beyinde bir anlamda; çünkü geçen sene küçülmüş olmamız ciddi bir olaydır ve benim konuşmamda belki her şeyi bir tek şeyle halledemezsiniz, devlet yardımları, bütün her şeyin sihirli bir anahtar, ona dokunduğunuz zaman bütün her şeyi düzelterek değilsiniz. Ama, bir araçtır ve bu değerli ve titiz bir şekilde kullanılmalıdır dedim, keza rekabet kuralları gibi.

Şimdi, biz büyüyeceğiz diyoruz, istikrarlı olacağız diyoruz, dur-kalk yapmayacağız diyoruz ve altını çizdiğim bir diğer konuda; değişen iç ve dış koşullara çok çabuk uyum gösterebilecek, bir yerden gelecek şeye karşı anormal derecede etkilenebilir halde olmayacak, olumsuz değişikliklerden en az etkilenecek yapıda olmak, bir ekonominin en büyük arzusudur.

Dünya global krizi 1997'de çıktı, bazı ülkeler çok kötü etkilendiler, bazıları hiç etkilenmedi. Şimdi bunu yapabilmek için, her aksiyonunuzun çok net bir şekilde verimlilik kurallarına, etkin dağılım, rekabetin korunması gibi hususları gözetiyor olmanıza bağlı bir olay. O takdirde inanın, ekonomik büyüme böyle düşüşler göstermez.

Bugün bizim ekonomimizin, dünya ekonomisindeki krizden etkilenmesi, bizim yapısal olarak oradan etkilenebilir duruma gelmiş olduğumuzdan dolayıdır. Kamu açığımız eğer bizim yüzde 20'lerde olmasaydı veya ticaret bileşimimiz veya ürün gamımız daha farklı bir kompozisyonda olsaydı, daha az etkilenebileceğimizi söyleyebilirim. Ama, bütün bunları dikkate alacak bir şekilde yönlendirmemiz gerekir.

Burada diyorsunuz ki, politik gelişim bunu belki şey yapabilir, ancak beklememeliyiz diyorsunuz.

İNECİ

Şimdi, önümüze bakalım, önümüzde üç yıllık istikrar programı var. Bu istikrar programı Türkiye'ye enflasyonu düşürmeyi değil aslında, Türkiye'nin tekrar dengeli, sağlıklı büyümesini sağlamaya yönelik bir yere sokmaya çalışıyor. Ön planda duran enflasyonu düşürmek gibi görünüyor. Aslında, daha çok tasarruf yapıyor, diyor ki; "Tarımını reform yap, sosyal güvenlik sistemini reform et, finans sektöründe kamu bankalarının verimsizliğini ortadan kaldır" diyor.

Bunun gibi saymakla bitmeyecek şeyler var. Biz Brezilya, Arjantin, dünyadaki gelişmeleri yakından takip ediyorum. Baktığımız zaman, bu ülkelerde benzer şekilde zora düşmeden, kendiliklerinden müracaat etmişlerdir ve IMF ile Dünya Bankasıyla anlaşmalar yapmışlardır. Burada tek güdülen amaç; dünyada böyle bir sorun çıktığında uğradıkları zararları en aza indirebilecek yapıya kavuşmak, bunun içinde reformlar...

Bugün beşinci aydayız, üç yıllık bir program, göreceksiniz her bir reform çok çok ayrıntılı bir şekilde şekillendirilecek. Meselâ, sosyal güvenlik; ilk planda yaş konusunda oldu, daha sonra detaylandı. Bu aynı şey, teşvikler konusunda da gündeme gelecektir, mutlaka gelecektir buna emin olabilirsiniz ve ancak bu takdirde zaten bir daha enflasyonsuz olabiliriz veya dengeli büyüebiliriz veya yabancı sermayeyi çekebiliriz.

Aksi takdirde, biraz kısaca değindim ama, dışarıdan borçlanmakla veyahut belirli altın fırsatları tüketmekle kalıcı büyüme şeyine yetişmek bir yere kadar, bunu sağlayabiliriz. Bizim önümüzde çok fırsatlar var, biz eğer bu yapıyı oluşturabilirsek, her bir enstrümanı çok hassas ve doğru kullanabilirsek, inanın Türkiye'nin önü çok açık, çok gelişebilecek bir potansiyeli var.

Bu genç nüfusumuzu, bu enstrümanları doğru kullanarak eğitir, dedim insan eğitime daha fazla harcama yapabilirsek, oturup tarımda şeker pancarına dünya fiyatlarının iki misli fiyat vermek yerine gibi veya tütüne gibi, ki bu konularda mutlaka ilerleme olacaktır. Buna ben inanıyorum.

- Ben öncelikle sunuşunuz için teşekkür ediyorum. Tahmin ediyorum 1983 yılıydı değil mi, bu konuda doktora teziniz, "Türkiye'de sübvansiyonlar"

Dr. Barbaros İNECİ - 1993.

- 1993 pardon, onu ben okumuştum ve çok yararlanmıştım. Ondan sonrada zaten bu konuda gerek hukuk, gerek iktisat alanında da çok ciddi çalışmalar yapılmadı. Fakat işte teşvikler her zaman gündemde oldu, hayali

ihracat, ihracat teşvikleri, ama son zamanda da Gümrük Birliği ve daha sonrasında da tam üyelik sürecinde ve bununla ilgili olarak da çok konuşuluyor.

Ben önce birkaç yorumumu söyleyeceğim. Bir defa, bana kalırsa teşvik politikası ya da devlet yardımları politikası diyeyim. Hiçbir zaman hükümetin genel ekonomik politikasından bağımsız olamaz, o nedenle hiçbir zaman bağımsız bir kuruluşun, yani hükümet dışında, hükümetten etkilenmeyen bir kuruluşun teşvikleri vermesi, düzenlemesi düşünülemez. Bir defa bu, siyasî tercihlerdir.

Bir hükümet gelir ekonomiyi böyle düzenlemek ister, onu teşvik eder, öbür hükümet bunu teşvik eder. Çünkü, teşvik dediğimiz zaman sadece biliyoruz sadece kredi değil, vergi muafiyetleri gibi devletin vergi politikasına giren enstrümanlar var.

O nedenle birincisi ben ona katılmıyorum, her zaman taraflı olacaktır ve öylede olmalıdır. Çünkü, bir ekonomiyi yönlendirme aracıdır teşvik politikası ve her iktidara göre de değişir.

İkinci olarak, denetleyen otorite. Burası çok önemli; Avrupa Birliğinde belli, devletler üstü bir kuruluş var, Avrupa Birliği komisyonu “Supranasyonal” onun ilgili bir genel müdürlüğü onu denetliyor.

Üye ülkelerde tek tek, bende bazılarını inceledim, böyle bir organda yok, yani rekabet otoritesine verilmemiş devlet yardımlarını denetleme; çünkü orada sorun üye ülkeler arası ticareti etkileyen devlet yardımlarını, o çerçevede, etkilediği ölçüde de denetleyen bir uluslarüstü otorite var.

Türkiye tam üye olursa zaten böyle bir otoriteye gerek yok. Otorite belli, Avrupa Birliği komisyonu olacaktır, burada Rekabet Kurumunun yetkili olup olmasının da hiçbir önemi kalmayacaktır. Sadece geçiş sürecinde, ne kadar süreceği belli olmayan Gümrük Birliği sürecinde böyle bir otoriteye gerek vardır. Nedeni ne? Çünkü biz, Avrupa Birliği komisyonuna devlet yardımları açısından tabii değiliz, ama bizim burada verdiğimiz devlet yardımları belki dolaylı olarak o piyasayı etkileyebiliyorsa orada karşılıklı işbirliği açısından, komisyonun burada taleplerine kim cevap verecek, pozitif komite açısından belki, bir yardım talebini kim karşılayacak. İşte orada bir otorite lâzım ve komisyonda tahmin ediyorum Rekabet Kurumu gibi bağımsız bir otoriteyi tercih ediyor.

Ama her zaman düzenleme yetkisinin ben, Hazine olabilir bugün, yarın başka bir yer olabilir, hükümete bağlı bir idari teşkilat içinde olmasını, ama

İNECİ

denetleyici biriminde şuan için bence, o Rekabet Kurumu olabilir; çünkü, geçiş döneminde başka bir alternatif aklıma gelmiyor. Ama, dediğim gibi tam üye olduğumuz zamanda bence, devlet yardımlarını sadece o çerçevede artık değerlendirip, komisyona bırakmakta “Supranasyonal” otoritelere alışmakta yarar var diye düşünüyorum.

Bu yoruma katılıp katılmadığımı öğrenmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Dr. Barbaros İNECİ – Ben de teşekkür ederim. Öncelikle, tamamen hemfikiriz. Veren elbette ki devlet olacaktır, onu zaten söyledim. Bugünde Avrupa Topluluğunda devletler yardım yapıyorlar bütçelerinden, hatta bildiğiniz gibi Avrupa Topluluğunun da bir bütçesi var, o bütçeden de sosyal, yapısal değişim adı altında kendi kendini tarif eden, yani biz burada konuşurken ne dedik; uyum, değişen talep koşullarına, dünya gerçeklerine uyum.

Yani, bizim Türkiye’ye bir bakmalıyız, sizler sanayi sektörünün analizini yapan kuruluşlardan birisiniz, Devlet Planlama Teşkilatı öyle, dolaylı yollardan, bazı devlet kuruluşları doğrudan, bunları dünya perspektifinde baktığımız zaman, “ben nereye gideceğim” bunun politikasını devlet belirleyecek veyahut da bir bölgesel sorunu varsa bunu o halledecek veyahut sektörel yapılandırma veya küçülme, bir başkasının kurulmasını sağlama gibi konularda tabii devlet yapacak.

Fakat bir hassas teraziye elinde bulunduracak bir bağımsız kuruluşun olması lâzım, deyeilmeli ki; “Sen şu verdiği yardımla rekabeti bozuyorsun, rekabet bozulmamalı, rekabeti bozuyorsun. Sen 1 lirayla, 10 lira alınabilecek bir sektör yerine, 5 lira alınabilecek bir sektörü yapıyorsun veyahut da bugün çoktan üretimden çekilip gitmesi gereken şirketlerin yaşamasına imkân tanıyorsun” bunu diyebilecek bir bağımsız organizasyon olması lâzım.

Bu konuda böyle olacağının delilleri, olabileceğinin olasılıkları, biri diğer katılımcı olasılığı yüksek ekonomilerin olması, onlarla ilgili görüşmelerde bir dilek olarak komisyonun istemesi faktörü var.

İkincisi de, bakıyorsunuz Türkiye’deki üç yıllık bir yapısal değişim sürecine girdi Türkiye, Telekomünikasyon Üst Kurulu kuruldu, bağımsız. Şimdi, enerji sektöründe bağımsız bir üst kurul olacak, doğalgaz konusunda olsun veyahut da bankacılık, finans sektöründe üst kurul var, Sermaye Piyasası Üst Kurulu var. Bunların bağımsız olması, denetleyici olması ve denetlenirken de dünyada kabul gören ve Türkiye’yi ileriye itecek, şimdi herkes koşuyor, bizde koşuyoruz, biz koşuyoruz ama herkes koşuyor. Mühim olan ne kadar koştuğumuz,

daha hızlı koşmamız için, hep aynı şeyi tekrarlıyorum belki ama, bir liramız bile iyi değerlendirmemiz lâzım, onları denetleyen bir kurum mutlaka olacaktır diye düşünüyorum.

Öte yandan bu kurumun burada olması, böyle bir kurum istenmesinin bir nedeni; Gümrük Birliği sürecinde rekabetin etkileyeceği faktörleri karşılıklı konuşmada bir organizasyon çatışımın oluşturulmasıdır. Bu bugün birçok, yıllarca eksikliği duyulan konulardan biriydi. Devlet yardımları konusunda ortak konseyde bir organizasyon kurulması gibi fikirler, zannediyorum bir dönem konuşuldu, ama şey olmadı.

İkinci bir gereksinim de var, o da; günün birinde Türkiye, Avrupa Topluluğuna girdiğinde orada “supranasyonal” organizasyonda çalışan Türkler olacak. Yani, burada çalışanlar gün gelecek orada çalışacaklar. Yani, buradaki birikimlerini orada kullanacaklar, hiçbir şey ziyan olmayacak. Geçiş döneminden bir nevi insan yetiştirme konusu da hallolmuş olacak diye düşünüyorum.

Ümit ederim bağımsız, yani Rekabet Kurumundan bağımsız bir de Devlet Yardımları Kurumu, o konuda çok net değilim. Yani olabilir mi; çünkü örneğini görmüyorum, bir benzeri yok. Fakat, bir bağımsız kurul olacak. Buyurun.

Nagehan ÖZSEYHAN - Avukat. Geçen ay Zürih’te yapılan bir toplantıda komisyon başkanının, Avrupa rekabet politikasıyla ilgili gelişmeleri anlatırken, devlet yardımlarıyla da ilgili çok kısa bir değinisi oldu, orada dedi ki; “Artık komisyon, bugün bildirilmesi zorunlu olan devlet yardımlarını dahi, bildirim zorunluluğunu ortadan kaldıracaktır çok yakında” dedi. Bu nedenle, hatta bazı devlet yardımı türlerinin, yalnız parantez açarak; eğer gerekli gördüğü takdirde istediği zaman denetime müdahale uhdesini de bırakmak kaydıyla ulusal rekabet kurumlarının biran önce usul kanunlarını da değiştirmesini ve gerektirdiği takdirde komisyonun verilen devlet yardımlarının geri talep edilmesiyle ilgili işlemlerini de ulusal rekabet kurumlarının yapmasını gerektireceğini söyledi.

Bu durumda Türk Rekabet Kurumu, örneğin verilen teşviklerin geri iadesini nasıl sağlayacaktır? Teşekkür ederim.

Dr. Barbaros İNECİ - Bu biraz “De minimis” kuralını da içine kapsıyor, o konuşma. İkincisi, toplu muafiyet dediğimiz konuları kapsıyor.

Yani, siz eğer belirli sektörlerin dış ticareti etkileyecek özellikte olmadığını, bazı kriterlerle belirli olacaktır. O konuşmada bahsedilen konuşma,

İNECİ

ikincisi; belirli alanları tanımlanacaktır, aynı bugün Rekabet Kurumunda olduğu gibi. Bu takdirde bununla bildirimde bulunma gibi bir prosedür ortadan kaldırılıyor.

Senin bunu verirken, bunun böyle olmayacağını, ama tabii eğer tersi oluyorsa da bunu bir şikayet konusu olduğunda, topluluk organizasyonunun bununla ilgili sorumlu komisyonu müdahale edecektir, bu önemli bir gelişme.

Geri alma kararını eğer, Türkiye'deki yani bizim şuanda geri alma kararını, şuanda Avrupa Topluluğunda komisyon veriyor.

Bu konuda tam bir cevap veremiyorum, eğer madem rekabet yasasına aykırı değilse geri verme diye de bir durumun söz konusu olmaması lâzım.

Ancak bu kuralları ihlal ettiği zaman, meselâ diyelim bir şirket kurtarma operasyonu yaptınız ve gerektiğinden fazla yardım yaptınız veya bir başka şirket el değiştirdi, o şirketi satın aldı, ona da yardım yaptınız. Orada ince ayrıntılar var, bunları geri almak yetkisi deyince, bu kasasına girecek olan devlet, yardımı veren devlet. Ama otoriter olarak bu işi yürüten, monitör eden Avrupa Topluluğu Komisyonu.

Avrupa Topluluğu Komisyonu bu yardımın geri çekilmesini emredecek.

Dr. Barbaros İNECİ - Aynı şey. Yani, onu kullanmışsa, bir gayrimenkul arsa vermişse ve karşı çıkmışsa veya vergi indirimi yapmışsa hepsini geri alabilir. Her türlü şeyin geri alma şeyini var, bizim alışık olmadığımız şey gibi görünüyor, ama Avrupa Topluluğu bunu uyguluyor.

Fevzi ÖZKAN - Rekabet Kurumu. Ben artık günün mana ve ehemmiyetine uygun son bir soru sormak istiyorum.

Avrupa Birliğinde spor kulüplerine yardım mümkün mü, bu çerçevede bugünlerde tartışılan Galatarasay'a yardım konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dr. Barbaros İNECİ - Şimdi tabii, hemen teknik bir bakış açısı yapmamız lâzım. Bir spor aktivitesi olmakla birlikte, bunu eğer bir sektör gibi görüyorsanız. Yani, bu futbol Türkiye'de önemli bir sektördür, bundan ekonomide çok futbolcu istihdam ediliyor, iş yaratıyoruz; bizim paralarımızı buraya yatırırsak daha çok değerlendirebiliriz, diye bir politika güdüyorsanız, tabii bunlar latife.

Şey olabilir, ama yardım dediğimiz gibi; bir doğal afet olabilir devlet yardım yapar, bunlar bizim rekabet politikası mantığında, perspektifinde devlet yardımı değildir. İşletmeye verilen bir şey.

Bugün Galatasaray bir işletme değil, eğer işletme olsaydı, hep deniyor ya şirketleşme, o zaman hemen devlet yardımları konusu gündeme gelirdi. Şirket yardım alabilir, nasıl alabilir? Onun dalı teşvik görüyorsa alır, o zamanda sporu eğer devlet teşvik edilecek ve işte belirlediğim kriterler çerçevesinde.

Yoksa siz yardım ediyorsunuz, özürlü insanlara yardım ediyorsunuz, özürülüler sandalyesi alması için veya hastane yaptırıyorsunuz gibi. Derneklere yardım yapıyorsunuz, bu tip şeyler bizim anladığımız anlamda devlet yardım ediyor. Ama eğer şirket olsaydı ve spesifik bir konu olsaydı, o olabilirdi.

Dr. Barbaros İNECİ - Şirket ama, sektörel bazda değerlendirdiğiniz zaman, Avrupa Topluluğu onu, Avrupa Topluluğu bildiğiniz gibi ben konuşmamda şöyle dedim; sıkıntı olanlar sektörler diyelim, fakat gelecekte yapılanma ihtiyacı olanlar. Tekstil, Avrupa Topluluğu bu sektörün özelliği gereği üçüncü ülkelerden dolayı rekabetten dolayı belirli üretim segmentlerinden çıkmak zorunda, onu başkalarına kaptırmış, oradaki rekabet gücünü. Orada destek görüyor, ama ne için? Diyor ki; “Kapasitesini küçült, yeni yatırım yapma, modernizasyonu yap, komple yeni yatırım...”

Bizde meselâ komple yeni yatırım olayı çok fazladır, hâlâ tekstil sektörüne fazla yatırım yapılıyordu. Zannediyorum onunla ilgili bir değişiklik oldu ve durduruldu veyahut gemi inşa, veya otomotiv veya havacılık; havacılık meselâ kuruluş giderleri yüksek olan, giriş maliyeti yüksek olan, ölçeğe göre artan getirinin olduğu, kârlılığın olduğu, bir girdiniz mi bir başkasının şey yapmasını; bugün Boing’le Airbus’ın savaşı bir survansiyon savaşıdır. Tamamen iki ülke ciddi şekilde bütçelerinden para kaybetmektedirler, çünkü sektörün özelliği gereği. Spor böyle bir şeyin içinde yok.

- Şimdi, Avrupa Birliğine giriş süreci açısından olaya baktığım için belki biraz mübalâğa ederim affınıza sığınıyorum. Göstermelik bir Tüketici Koruma Kanunuyla, bir Rekabet Kurulu, rekabet kanunu kurmakla veya bu kurulu oluşturmakla veya dolmuşların, belediye otobüslerinin rengini değiştirmekle, kurban kesme biçimini değiştirmekle, acaba biz Avrupa Birliğine giriş sürecini kısaltabilir miyiz? Bunu merak ediyorum.

Dr. Barbaros İNECİ - Elbette, her toplum her şeyi başarabilir. Ben bizim başarabileceğimize bütün kalbimle inanıyorum. Bizim doğru yolda

İNECİ

olduğumuza inanıyorum, hatalarımız olduğuna inanıyorum şahıs olarak, ama bir uzman olarak da bugüne kadar geldiğimiz, ben 1984 senesinde Avrupa Topluluğu konularıyla ilgilenmeye başlamıştım. Yani yaprak kımıldamıyordu, hiçbir şekilde kimsenin ne aklından Avrupa Topluluğu geçiyordu, ne de Türkiye'yle bir ilişki vardı, donmuştu ve bugün geldiğimiz noktaya bakın, Rekabet Kurulumuzun burada varlığının olması mükemmel bir gelişmedir ve bunun gibi bir Bankacılık Üst Kurulunun, bundan beş sene önce hayal edemeyeceğiniz bir üst kurulun kurulmuş olması büyük bir gelişmedir. Ben bunları pozitif yönden değerlendiriyorum. Her şeyi kısa zamanda yapmayı tabii gönül ister, hep böyle bir anda olsun. Ne dedim; herkes koşuyor, bizde koşuyoruz, acaba hızlı mı koşuyoruz, yavaş mı koşuyoruz? Onları halletmemiz lâzım elbette, ama elimize gelen bir fırsat olduğunda, bir enstrüman onu en iyi şekilde değerlendirmeliyiz.

Bugün yurtdışında yayınları tarıyorum, bakıyorum, meselâ Rekabet Kurulunun çalışmaları değerlendirilirken; hangi sayıda ne kadar dava gelmiş, hangisi çözümlenmiş, bunların hep istatistikleri yayınlanır. Bunlar şeffaf şeyler, demek ki, bunun gibi birtakım olumlu gelişmeleri ve ben mutlaka Avrupa Topluluğuna istersek, gayret edersek her toplum gibi bizde girebiliriz. Rahatlıkla girebiliriz, hatta fazlamız var, eksiklerimiz yok.

Oturum Başkanı - Sayın hocamıza verdiği bilgiler için çok teşekkür ediyorum. Mayıs ayının bu son "Perşembe Konferansı" burada sona eriyor. Sağ olun hocam.

Dr. Barbaros İNECİ - Ben teşekkür ederim.